

"БЛАЖЕННІ МИРОТВОРЦІ": КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МИРОТВОРЧОЇ ПОЛІТИКИ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У РІШЕННЯХ ДРУГОГО ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

У статті проаналізовано рішення Другого ватиканського собору (1962-1965), в яких закладено основи подальшої миротворчої політики Римо-католицької церкви. Оскільки Римо-католицька церква на сучасному етапі свого розвитку залишається домінуючою конфесією найбільш чисельної світової релігії – християнства, яка нараховує близько 1,2 мільярди послідовників, не можна заперечувати вплив її концептуальних світоглядних засад на свідомість світового співтовариства. У сучасному глобалізованому світі, де періодично виникають військові конфлікти на економічному, етнічному, релігійному підґрунті, дослідження миротворчого потенціалу різних релігійних напрямів набуває особливої ваги.

Ключові слова: мир, війна, конфлікт, миротворча діяльність, взаємопорозуміння, толерантність.

Актуальність статті. Питання миру на землі завжди було одним із найбільш актуальних в історії людства. У ХХ ст. відбулися дві світові війни, а сьогодні людство, можливо, стоїть на порозі третьої. Події останнього року довели кризу колективної системи безпеки у світі, що потребує докорінного перегляду її форм і стратегії. Не останню роль у впливі на ситуацію в світі може мати церква як важливий соціальний інститут. Серед релігійних течій сучасності провідне місце займає Римо-католицька церква, яка нараховує понад 1,2 млрд. послідовників і має вагомий вплив на їх світогляд. Відтак, офіційна позиція Церкви є надзвичайно важливою як у міжконфесійних стосунках, так і для геополітичних процесів у світі загалом.

І хоча Римо-католицька церква мала немало кривавих сторінок у своїй історії, ХХ ст. дало світу багатьох відомих миротворців у лоні саме католицизму (мати Тереза, папа Іван ХХІІІ, папа Іван Павло ІІ та ін.).

Другий Ватиканський собор (1962-1965 рр.) в історії католицизму дав світовому співтовариству оновлену католицьку церкву, яка готова говорити про сучасні проблеми, реагувати на них не лише в односторонньому порядку, а й активно долучатися до діалогу у процесі вирішення важливих проблем світу з іншими суспільними інститутами.

У результаті роботи чотирьох сесій під час Собору було прийнято низку важливих документів, серед яких чотири конституції, дев'ять декретів, три декларації. У них послідовно розкривалася нова стратегія діяльності оновленої католицької церкви, її гуманістична спрямованість на утвердження християнських цінностей миру, любові, людської гідності, відповідальності людини перед історією і Богом.

На думку багатьох теологів, державних діячів і релігієзнавців, рішеннями Другого Ватиканського собору РКЦ змінила свій статус у світі від реакційної організації, яка воює з усім передовим і розвиненим, до активного суб'єкта відносин на різних рівнях, організації, яка реагує на зміни в сучасному світі й активно бере в них участь. Вона визнала існування проблем у власному середовищі і зробила крок до їх подолання, до модернізації, показавши решті релігійного світу, як це робити. Було започатковано екуменічний діалог між католицькою і православною церквою в Україні, до якого сьогодні приєдналися деякі протестантські течії, іудеї та мусульмани.

Дві світові війни, які відбулися за одне століття, виявили кризу системи колективної безпеки у світі, яка трансформувалась відповідно до вимог часу. Зараз, коли світ опинився перед загрозою третьої світової війни, нарізало питання детального дослідження миротворчого потенціалу, накопиченого за всю історію людства і якісного його перетворення на життєздатну систему підтримання миру і стабільності в сучасному глобалізованому світі.

До важливих здобутків Католицької церкви у сфері миротворчості належать рішення Другого Ватиканського собору, а також папські енцикліки, випущені в зазначений період. У документах, прийнятих на Соборі, РКЦ намагається відобразити бачення процесів, перебіг яких спостерігав світ, і своєї ролі у цих процесах. Церква задає новий вектор розвитку, слідуючи якому і Церква, і людство загалом, на думку католицьких апологетів, зможе подолати хоча б деякі з цих проблем і не дати поглибитися іншим.

Метою статті є дослідження концептуальних засад миротворчої політики Римо-католицької церкви, які були закладені у рішеннях Другого ватиканського собору і послідовно виступають методологічною основою діяльності РКЦ у сфері міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. У результаті діяльності ІІ Ватиканського собору було прийнято низку документів, у яких на перший план винесено питання війни і миру. Так, у пастирській конституції "Про Церкву в сучасному світі" ("Gaudium et Spes") [1: 409; 2: 447-556] звучить звернення не лише до

католицького середовища, а й до всіх людей світу, яким РКЦ хоче викласти власне розуміння своєї присутності і діяльності в сучасному світі. Звертається увага на актуальні проблеми часу: голод у бідних країнах, нерівномірний розподіл матеріальних благ, досягнення людством свободи і виникнення нових видів соціального і духовного поневолення, загроза війни, втрата ціннісних орієнтирів, науково-технічні революції та їх наслідки для людини, відчуження між людьми та ін.

У згаданій конституції оголошується найвища цінність миру, оскільки його джерелом є сам Ісус Христос, а миротворці в Євангелії від Матвія названі "синами Божими" (Мф. 5:9). Окрім того, мир названо "справою правди", "плодом порядку", запровадженого самим Творцем. Проте наголошується, що мир потрібно постійно підтримувати: він "ніколи не забезпечений назавжди", оскільки загроза війни існує через гріховність людини [1: 409-410]. Для підтримання миру підкреслюється важливість найбільшої християнської чесноти – любові, на якій ґрунтується воля поважати інших людей, їх гідність, а також "діяльне братерське почуття". І любов ця здатна забезпечити мир краще, ніж справедливість [1: 410]. Таким чином, підкреслюється важливість імплементації основ християнської етики у систему загальнолюдських цінностей, а також її актуальність для сучасного світу, раціоналістичні підвалини якого хитаються там, де вони не спираються на духовні засади, такі як: любов, повага до людського життя, гідності особи тощо.

Оскільки джерелом війни вважається ураження людської природи гріхом, війна як процес може призвести до подальшої деградації людської природи, людина може опинитися у стані варварства, ще більш страшного, аніж варварство попередніх епох. Втрата людських якостей разом із використанням новітніх систем озброєння здатні зробити "сучасного варвара" втіленням абсолютного зла.

У конституції строго засуджується холодна війна і гонка озброєнь, наголошується небезпека тероризму як нового способу ведення війни. Особливо наголошується на необхідності дотримання підписаних міжнародних домовленостей, спрямованих на подолання "нелюдських" наслідків військових дій, зокрема стосовно поранених і військовополонених. У зв'язку з цим збільшується відповідальність за їх дотримання органами влади та організаціями, у сфері компетенції яких знаходиться вирішення даних проблем.

Цікавим моментом у тексті конституції можна назвати визнання за людиною права відмовитися брати участь у військових діях відповідно до її переконань, але лише за умови обрання іншої форми служіння людському суспільству [1: 411]. Така позиція співзвучна з правом на проходження альтернативної військової служби у збройних силах, яку позиціонують багато протестантських течій.

Водночас Католицька церква допускає і виправдовує ведення війни для захисту власної країни та її населення від нападу зовнішнього ворога. Така визвольна, справедлива війна протиставляється загарбницьким війнам. Військовий потенціал не означає його використання апріорі в політичних чи військових цілях. Обумовлюється також навіть в умовах справедливої війни розумність використання зброї: далеко не все має бути дозволено [1: 412]. Ймовірно, йдеться про використання ядерної зброї, застосування якої за масштабами дії може призвести до глобальних наслідків, які значно перевищують необхідність законної самооборони.

Проблема війни і миру покладає відповідальність за долю людини і людства не лише на політиків, уряди країн, а й на науковців, силами яких розробляються нові види сучасного озброєння. Застосування повного арсеналу озброєння деяких країн призвело б до повного взаємного знищення обох сторін, а також тяжких наслідків для майбутніх поколінь в усьому світі [1: 412]. Відповідно, Церква засуджує знищення міст чи областей із їх населенням як злочини проти Бога і людства. Це засудження підкріплюється закликом до глав держав зважувати усі "за" і "проти" перед застосуванням зброї.

Основна ідея – досягнення миру – розкривається в енцикліці "Pacem in terris" ("Мир на землі") (1959) [3]. Поняття миру висвітлюється як поєднання миру у світі загалом, оскільки однією із причин скликання Другого Ватиканського собору стало оновлення Церкви після першої і другої світових воєн, так і миру між віруючими і невіруючими, якого можна досягти внаслідок співпраці задля всезагального блага [4: 238]. До групи невіруючих у даному контексті, вочевидь, зараховано також атеїстів, адже більша частина ХХ століття проходила під знаком боротьби тоталітарних суспільств у країнах колишнього соціалістичного табору із релігією як явищем, якому відмовляли у праві на існування.

Вражаюче актуальними сьогодні є положення, проголошені папою Іваном XXIII в цій енцикліці. Перша її частина присвячена істині (правді), адже, на думку Івана XXIII, всі лиха і війни трапляються або від незнання правди, або від недооцінювання її, або від її свідомого відкидання і перекручування, спотворення. І хоча під істиною (правдою) мається, насамперед, релігійна істина, проголошена у Біблії, в раціональності такого підходу сумніватися не доводиться. Зовсім не декларативно звучить заклики папи до правителів: "До згоди й мира звизаємо поіменно тих, що кермують державами" [3: 6].

Свідоме маніпулювання правдою, спрямоване на ідеологічне обґрунтування пропаганди, що є основою, зокрема, інформаційної війни Російської Федерації проти України, в енцикліці називається "каригідним ділом", тобто злочином [3: 3-4]. В умовах військового конфлікту в Україні саме російська пропаганда є таким злочином, за допомогою якого цей конфлікт розгорівся і який підтримує в ньому полум'я, не дозволяючи правді усунути непорозуміння. З одного боку, засоби масової інформації за

допомогою маніпулятивних технологій "мають великий вплив на поучування й на виховання громадян, зокрема молоді, на вироблення їхньої думки та на спрямування звичаїв, щоби вони докладно, обережно й второпно поширювали" таку інформацію далі [3: 3-4]. Не меншим злочином, аніж свідоме перекручування правди, також є свідоме сприйняття і засвоєння пропаганди, на основі так само свідомого відкидання правдивої інформації, з іншого боку. Католицька церква визнає гріхом свідому ретрансляцію неправди, неістинних свідчень, спрямованих на порушення миру, єдності й згоди в людських спільнотах.

Істина, правда – єдине джерело миру й злагоди, відповідно до спрямованості цієї енцикліки. Воля тих, хто керує державами, до кого поіменно звертається Папа у тексті документу, має бути спрямована на дотримання правди і використання її як базового принципу своєї внутрішньої і зовнішньої політики. Адже в руках цих людей – доля цілих народів, а сьогодні – в епоху глобалізації – локальні конфлікти з легкістю можуть набувати глобальної загрози, загрози усьому людству зокрема. Присутність ядерної зброї, наприклад, на сучасному етапі розвитку людства несе не меншу небезпеку ядерної війни, аніж в епоху гонки озброєнь.

На сторінках світової історії зберігається інформація про те, що на стадії формування національних та етнодержавних релігій, які виступали офіційними державними ідеологіями, освячували національні держави, святість і непорушність владних інститутів у них, саме релігії виступали інтегративними чинниками, які тривалий час "цементували" держави, підтримували їх єдність і давали ідеологічне підґрунтя для відстоювання їх кордонів.

Непорушність кордонів кожної країни в енцикліці захищається тезою, що землю Бог дав усім людям, значить, кожна нація, народність, які у християнстві є братами, повинна навчитися жити у мирі і злагоді між собою. Називаючи усіх людей братами, папа прирівнює війни до гріха, який здійснив Каїн, проливши на землю братську кров. Із вищої мудрості – християнського усвідомлення життя лише фрагментом буття людини – впливає необхідність жити так, щоб бути достойним після закінчення перебування в тимчасовому місці (на землі) увійти "до вічної батьківщини" [3: 7]. Досягти цього папа пропонує самим способом свого життя: дбаючи про власний добробут, водночас турбуючись про благо усього людства. Взаємодіяти необхідно, наголошується, не зациклюючись на тому, що роз'єднує людей, а на основі того, що може бути підґрунтям для взаємоповаги і порозуміння.

Спираючись на слова одного із своїх попередників папи Лева XIII, Іван XXIII важливу роль для досягнення миру відводить християнській чесноті справедливості: "Для погамування славолубства чи пожадання чужого майна та й для погамування суперництва, що є головним запальником воєн, немає нічого відповіднішого як тільки християнська чеснота, зокрема ж чеснота справедливості" [3: 8]. Так, наприклад, справедливі стосунки між представниками різних соціальних класів можуть подолати напруження в суспільстві, і "нерівності не є перешкодою для спільних братніх відносин" [3: 9]. Саме справедливість, підкріплена любов'ю до свого ближнього – ті християнські чесноти, які задають мирний вектор розвитку історії людства.

Загалом Іван XXIII бачить станом на 1959 рік, судячи з тексту розділу "Єдність і згода між народами" [3: 7-8], лише два варіанти сценарію: тривалий, правдивий та щирий мир – оптимістичний варіант і його антипод, який дуже нагадує уявлення про третю світову війну, за якої нова страшна зброя не принесе як переможеним, так і переможцям нічого, окрім "безмежної різни й безмежної руїни" [3: 8]. Стан, в якому людство рухається до цієї війни, папа називає "найбільшим засліпленням", що знову варто розглядати у контексті любові і поваги до правди, істини. На противагу цьому пропаганда, яка ґрунтується на маніпулюванні спотвореними даними, викривленні фактів, замовчування правди, зневага до неї можуть бути тими чинниками, які в результаті й здатні призвести до такого "засліплення" і братовбивчих воєн.

Кожна людина створена на образ і подобу Бога, пошана і любов до неї є визнанням у ній Образу Божого. Шлях людини до осягнення істини Церква пропонує здійснювати через всебічний розвиток особистості. Так, у декларації "Про християнське виховання" ("Gravissimum educationis") наголос зроблено на тому, що виховання є благом, на яке кожна людина має право [2: 261-276]. У процесі виховання акцентується увага на всебічному розвитку особистості усіма засобами педагогіки і психології, щоб сформувати людину діяльною, здатною інтегруватися в різні сфери людського суспільства, бути відкритою до співпраці і діалогу з іншими людьми і тим самим сприяти всезагальному благу.

У процесі підтримання миру у світовому співтоваристві важливе місце займає також питання попередження конфліктів на релігійній основі. Ні для кого не секрет, що християнство загалом, і католицизм зокрема, протягом історії розвитку демонстрували подекуди політику "агресивної християнізації" поряд із подальшою релігійною нетерпимістю до інакомислячих. Другий Ватиканський собор документально закріплює закінчення такої політики РКЦ і проголошення зовсім інших принципів міжконфесійного діалогу.

У міжконфесійному діалозі з представниками інших релігій Католицька Церква, говориться в декларації "Про відношення Церкви до нехристиянських релігій" ("Nostra Aetate"), не відкидає нічого, що є істинним у цих релігіях. У Декларації важливим положенням для розвитку релігійної толерантності в

сучасному світі є визнання віри джерелом спасіння кожної людини, незалежно від її релігійної традиції, за умови, якщо людина дотримується принципів і заповідей своєї релігії, а також веде праведне життя [2 : 277-282].

Співпрацю з представниками нехристиянських конфесій РКЦ пропонує провадити на засадах глибокої любові і поваги до загальнолюдських соціокультурних і моральних цінностей. У Декларації звучить заклик до взаємопорозуміння з мусульманами і висловлюється каяття з приводу проявів антисемітизму РКЦ проти іудеїв у минулому. Наголошується, що Церква засуджує будь-які гоніння на основі релігійної належності [5: 438].

На фоні сучасних військових подій – в Сирії, Іраку, секторі Газа, країнах Африки, на Сході України – питання війни і миру неодноразово спливало як одна із провідних тем у діяльності римо-католицької церкви. Папа Франциск I за останні місяці неодноразово закликав сторони конфліктів завершити їх мирним способом. За його словами, війна – ірраціональна і не приносить нічого, окрім руйнування. Причинами війни він називає жадібність, нетерпимість і жадобу влади, під які підводиться ідеологічне підґрунтя [6]. В одній із своїх проповідей папа Франциск I звів тему сучасних військових конфліктів у різних куточках світу до спільного знаменника : початку – часткового – третьої світової війни. У тій же проповіді він засудив не лише сторони конфлікту, але також їх підбурювачів, які підігрують і розпалюють ці конфлікти, хоча й без конкретизації регіону.

Висновки. Римо-католицька церква в особі її глави папи Франциска I однозначно виступає за підтримання миру на землі і послідовно демонструє всебічну підтримку у військових конфліктах тих сторін, на боці яких – правда. Підтримка України, зусиль українського уряду у війні за непорушність своїх кордонів, права на існування як незалежної суверенної держави і мир на її території свідчить про інтегративну роль РКЦ в сучасному світі, відмову від ідеї перерозподілу світу і її миротворчої політики. Засади такої миротворчої політики були закладені як стратегічний вектор розвитку РКЦ ще у документах II Ватиканського собору і послідовно виконуються її очільниками до сучасного етапу розвитку Церкви. Відтак, перспективи католицизму як домінуючої релігійної конфесії у світі залишаються незмінними і можуть бути взятими за взірць для інших релігійних напрямів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Второй Ватиканский собор. Конституции, декреты, декларации. – Брюссель : "Жизнь с Богом", 1992. – 573 с.
2. Документы II Ватиканского Собора / [ред. о. Вадим Шайкевич]. – Москва : Паолине, 2004. – 710 с.
3. Енцикліка Святішого Вселенського Архієрея Папи Івана ХХІІІ про мир на землі / Папа Іван ХХІІІ. – Рим, 1959. – 29 с.
4. Генік Л. Двадцять перший Вселенський (II Ватиканський) собор 1962-1965 років та його рішення / Любов Генік // Генік Л. Я. Історія християнства : Католицизм : [у 2-х тт.]. Том 1 : Основні ідеї християнства. – Івано-Франківськ : Типовіт, 2012, – 576 с.
5. Вітюк І. Соборний стимул для розвитку релігійної толерантності та міжконфесійного діалогу / Ірина Вітюк // Україна і Ватикан : до і після Другого Ватиканського Собору : [науковий збірник] / [за заг. ред. доктора філос. наук П. Яроцького та ін.]. – К. : УАР, 2013. – 504 с. Серія наукових збірників. Зб. № 5. – Київ, 2009-2013. – С. 435–439.
6. Папа Римський : Третья мировая война уже началась [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : [http://korrespondent.net/world/3418408-papa-rymskiyi-tretia-myrovaia-voina-uzhe-nachalas].

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Vtoroy vaticanskiy sobor. Konstitutsii, dekreti, deklaratsii [Second Vatican Council. Constitution, Decrees, Declaration]. – Bryussel : "Zhizn' s Bogom", 1992. – 573 s.
2. Dokumenty II vaticanskogo sobora [Documents of the Second Vatican Council] / [red. o. Vadim Shaykevich]. – Moskva : Paoline, 2004. – 710 s.
3. Entsiklika svyatishogo vselensk'ogo arkhieyera papy Ivana XXIII pro myr na zemli [Encyclical of the Pope Ivan XXIII about Peace in the World] / Papa Ivan XXIII. – Rim, 1959. – 29 s.
4. Genyk L. Dvadsyat' pershyu vselenskiy (II vatykans'kiy) sobor 1962-1965 rokiv ta yogo rishennya [The 21st Ecumenical (Second Vatican) Council of 1962-1965 and its Decisions] / Lyubov Genyk // Genyk L. Istoriya khrystyanstva : katolitsizm : [u 2-kh tt.]. Tom 1 : osnovni ideyi khrystyanstva [Christianity History : Catholicism : [in 2 Volumes]. Volume 1 : Principal Ideas of Christianity]. – Ivano-Frankivsk : Tipovyt, 2012. – 576 s.
5. I. Vityuk. Sobornyy stimuly dlya rozvytku religiynoi tolerantnosti ta mizhkonfesiynogo dialogu [Cathedral Incentive for the Religious Tolerance Development] / Iryna Vityuk // Ukrayina i Vatykan : do i pislya drugogo vatykans'kogo soboru : [naukovy zbirnyk] / [za zag. red. doktora filoz. nauk N. P. Yarots'kogo ta in.]. – K. : UAR, 2013. – 504 s. Seriya naukovykh zbirnykiv. zb. № 5.– Kyiv, 2009-2013. – S. 435–439.
6. Papa rimskiy : Tretya mirovaya voyna uzhe nachalas' [The Pope : The Third World War has already Started] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do statii : [http://korrespondent.net/world/3418408-papa-rymskiyi-tretia-myrovaia-voina-uzhe-nachalas].

Матеріал надійшов до редакції 05.11. 2014 р.

Витюк І. К. "Блаженны миротворцы": концептуальные основы миротворческой политики римско-католической церкви в решениях Второго ватиканского собора.

В статье проанализированы решения Второго ватиканского собора (1962-1965), в которых были заложены основания дальнейшей миротворческой политики римско-католической церкви. Поскольку римско-католическая церковь на нынешнем этапе своего развития остается доминирующим направлением наиболее численной мировой религии – христианства, который насчитывает приблизительно 1,2 миллиарда последователей, нельзя отрицать влияние ее концептуальных мировоззренческих оснований на сознание мирового сообщества. В современном глобализованном мире, где периодически возникают военные конфликты на экономическом, этническом, религиозном основаниях, изучение миротворческого потенциала разных религиозных направлений приобретает особую значимость.

Ключевые слова: мир, война, конфликт, миротворческая деятельность, взаимопонимание, толерантность.

Vityuk I. K. "Blessed Be Peacemakers": Conceptual Foundations of the Peacekeeping Policy of the Roman-Catholic Church in Decisions of the Second Vatican Council.

In the article decisions of the Second Vatican Council (1962-1965), in which basic principles of the further peacekeeping policy of the Roman-Catholic church have been stated, are analyzed. As the Roman-Catholic church on the present state of its development remains the dominant confession of the most numerous world religion – Christianity and has approximately 1.2 billion followers we cannot deny the influence of its conceptual outlook principles on the human consciousness. In the modern globalized world in which time to time military conflicts based on economic, national, religious backgrounds occur, the research of the peacemaking potential of various religious branches gets more and more importance. In the documents of the Second Vatican Council such human values are proclaimed as peace, inviolability of borders, human dignity, human life and others. Truth is considered to be the only source of peace in the world. The purposeful manipulation of true facts, the purpose of which is to provoke military conflicts, is considered to be sinful. The Roman-Catholic church represented by Pope Francis I stands for the support of peace in the world. Thus, the Roman-Catholic church supports Ukraine, attempts of the Ukrainian government to protect the inviolability of Ukrainian borders, the right for Ukraine's existence as an independent sovereign state and peace on its territory. So perspectives of Catholicism as the dominating religious confession in the world remain unchanged and its social policy may be taken as the pattern for other religious confessions.

Key words: peace, war, military conflict, peacemaking, mutual understanding, tolerance.